

Віолетта ЛАППО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Стаття присвячена питанням духовного розвитку особистості в умовах вищої школи. Визначено зміст основних етапів педагогічного процесу, що сприяють становленню й утвердженням духовної сфери майбутнього фахівця. Розкрито педагогічні умови, спрямовані на підвищення ефективності процесу виховання в освітньому осередку ВНЗ.

Ключові слова: духовність, духовний розвиток, особистість студента, вищий навчальний заклад, освітній простір.

Статья посвящена вопросам духовного развития личности в условиях высшей школы. Определено содержание основных этапов педагогического процесса, способствующих становлению и утверждению духовной сферы будущего специалиста. Конкретизировано основные условия повышения эффективности процесса воспитания в образовательной среде вуза.

Ключевые слова: духовность, духовное развитие, личность студента, высшее учебное заведение, образовательное пространство.

The article deals with the spiritual development of the individual in terms of higher education. The content of the leading stages of the pedagogical process, contributing to the formation and approval of the spiritual realm of the future specialist. Specify the basic conditions contribute to improving education in the educational process of the university organization.

Key words: spirituality, spiritual development, personality of a student, university, educational space.

Соціально-культурний стан сучасного суспільства знайшов своє відображення у зміні традиційних норм і правил моралі, в зниженні стійкості моральних переконань і ставлення до цінностей культурної спадщини. На психологічному рівні означений процес зазвичай призводить до виникнення внутрішньоособистісних конфліктів. Водночас гармонійний розвиток особистості неможливий без формування й удосконалення духовної сфери її внутрішнього світу.

У пошуках ефективних чинників духовного зростання особистості звертаємося до педагогічного потенціалу освітнього простору ВНЗ. Адже в його

межах сконцентровано єдність змісту, методів, форм, умов і критеріїв, що враховують специфіку підготовки студентів до саморозвитку, самовдосконалення та самовиховання.

Оскільки загальний культурний рівень особистості є обов'язковим компонентом професійної культури фахівця, організація духовного розвитку студентів, які опановують професії типу «людина-людина», набуває особливої актуальності.

Мету статті вбачаємо в обґрунтованні доцільноти створення спеціальної програми духовного розвитку студентів в освітньому просторі ВНЗ.

Узагальнення джерельної бази щодо проблеми інтерпретації духовності дозволяє зробити низку узагальнень:

1) духовність пов'язана з божественным початком у людині та має різне змістовне трактування;

2) духовність – вищий рівень розвитку людини, поєднаний із такими орієнтирами людського буття, як цінності і сенс життя;

3) духовність знаходитьться в органічному зв'язку з моральністю, здатністю до самовдосконалення, творчим досвідом людини [1;4;6].

У сучасній вітчизняній філософії традиція осмислення духовності триває, розкриваючи нові її аспекти. Зокрема, духовність розглядається як спосіб життєдіяльності людини, як своєрідний стан соціальної активності, якісна характеристика свідомості, що відображає домінуючий тип цінностей [5, с.21].

Значний внесок у дослідження феномену духовності здійснено у психологічній науці. Аналізуючи сучасні підходи до проблеми пошуку психологічної природи духовного, М. Й. Борищевський виокремлює чотири основні напрями. У межах першого напряму дух розглядається як культурологічна категорія, а духовність суб'єкта як результат його залучення до загальнолюдських цінностей духовної культури. Згідно з другим напрямком, духовність – психологічний феномен, який характеризується зосередженням людини на осмисленні й переживанні духовних цінностей. Методом дослідження в цьому випадку обирається аналіз взаємодії вершин самосвідомості суб'єкта і глибинних шарів його психіки. У межах третього напряму духовність –

принцип саморозвитку та самореалізації людини, звернення до вищих ціннісних інстанцій конструювання особистості. У межах четвертого (релігійного) напряму духовність осмислюється як божественне одкровення, а духовне буття людини – як життя з Богом і в Богі [7, с. 98-99].

На сьогодні питання духовності особистості відіграє важливе значення у царині педагогіки. Приміром, Т. І. Вірченко, Р. А. Козлов, С. К. Ревуцька окреслюють дві фундаментальні потреби людини, тісно пов’язані з духовністю, – пізнання світу, себе, сенсу буття і життя для інших [3, с. 65].

Нерозривність духовності та моральності підкреслюється у дослідженнях О. П. Лучнікової. Авторка трактує духовне як активну моральну позицію, високі потреби і адекватні способи їх задоволення, людську гідність, інтелігентність, совісність, а духовність – як вершину соціальноти, стрижень спадкоємності поколінь [6, с.38].

Ряд дослідників відзначає аксіологічний характер духовності [3;7;8]. Прикладом цього може слугувати міркування А. О. Ярошенко про те, що духовність є спробою особистості знайти вищий сенс існування, співвіднести своє життя із загально усталеними цінностями [8].

Т. І. Вірченко трактує духовність особистості як рівень сформованості цінностей. Духовність пов’язується з цінностями, виробленими людською культурою і освоюваними суб’ектом. Це цінності, які в людській ієархії займають найвище місце, впливаючи на моральну, душевну (психічну) і біологічну сутнісні сторони людини [3, с.44].

Отже, в сучасній психології і педагогіці поняття «духовність» отримало значну кількість близьких за змістом інтерпретацій, у яких підкреслюється, що необхідність розвитку духовності наповнює буття людини ціннішим змістом. Виокремлення саме аксіологічного аспекту духовності дозволяє не лише підсилити провідне значення духовності в структурі людської сутності, але й трансформувати означену проблематику в сферу освіти для її подальшого практичного розв’язання.

Духовний розвиток особистості в процесі фахового становлення являє собою послідовне розширення та зміцнення її ціннісно-смислової сфери, формування здатності оцінювати та свідомо вибудовувати ставлення до себе, інших людей, суспільства, держави і світу загалом. Реалізація означеніх завдань вимагає розробки спеціальної програми, яка передбачала б їх поетапне розв’язання:

1. Пізнавальний етап – вивчення духовних норм і цінностей.
2. Світоглядний етап – засвоєння духовних норм і цінностей.
3. Поведінковий етап – розвиток особистісного новоутворення шляхом включення в практичну діяльність.

Програма духовного розвитку студентів повинна ґрунтуватися на принципах:

- орієнтації на ідеал;
- комплексності;
- слідування позитивному прикладу;
- діалогічного спілкування.

Процес виховання студентів має бути спрямований на відтворення й передачу духовної спадщини, загальнолюдських та національних цінностей, емпіричного досвіду, різноманіття форм взаємодії

студента – навчального закладу – громадських об’єднань.

В означеному контексті особливої значущості набуває низка методів і прийомів виховання:

1. Методи організації і самоорганізації колективу: дотримання традицій, колективна гра, колективне самоврядування, єдині вимоги для всіх членів колективу.

2. Методи повсякденного систематичного цілеспрямованого спілкування, товариської взаємодії у звичайних та екстремальних ситуаціях (довіра, повага, педагогічна вимога, переконання, попередження, осуд, співчуття, прийняття рішення).

3. Методи особистісної самодіяльності: самоаналіз і самосвідомість, самоорганізація почуттів і розуму (самовиховання), самоорганізація волі і поведінки (самостимулювання).

4. Методи педагогічного і психологічного супроводу особистості студента в цілях корекції його свідомості і поведінки, стимулювання або гальмування діяльності, звернення до особистості в життєвих ситуаціях (роз’яснення, створення ситуації успіху, актуалізація мрії, вправа, заохочення, показання).

Запропонована програма духовного розвитку особистості студента повинна реалізовуватися за такими напрямками роботи:

- когнітивний – формування певного рівня загальнонаукової, професійної та соціальної компетентності студентів, опанування системою гуманітарних знань;

- аксіологічний – розв’язання провідних завдань морального, естетичного, екологічного і трудового виховання у процесі звернення до раціонально-розумової та емоційно-афективної сфер психіки молодої людини, а також завдяки опорі на систему духовних цінностей;

- діяльнісний – створення сприятливих умов для розвитку гармонійної, морально досконалої, духовно багатої, соціально активної, професійно компетентної і розвиненої особистості.

Духовний розвиток у студентському віці передбачає перетворення раніше сформованих моральних якостей і установок, які сприятимуть майбутнім фахівцям у вирішенні особистісних проблем переходу до виконання професійної, самостійної і відповідальної соціальної ролі. Відтак духовний розвиток особистості студента під час професійної підготовки передбачає:

1) включення у спеціально організовану різноманітну творчу діяльність, у процесі якої розгортаються багатопланові відносини, закріплюються форми суспільної поведінки, формується потреба діяти відповідно до моральних зразків, що виступають у якості мотивів;

2) цілеспрямоване введення правил, норм поведінки і контролю за їх виконанням.

На практиці означеній процес відбувається в умовах освітнього простору

ВНЗ. Активізація виховного потенціалу осередку вищої школи дозволить:

- коригувати системи цінностей особистості;
- переорієнтувати виховний процес на пошукові форми діяльності студентів;
- оптимізувати демократичний стиль спілкування;
- заохочувати до творчої самореалізації.

Програма духовного розвитку особистості студента охоплює три компоненти: цілепокладаючий (включає суб'єктів процесу розвитку, їх структуру, мету і завдання моделі), змістово-діяльнісний (передача студентам моральних знань і соціальних норм, що закладені в основі моральних відносин; розвиток морально орієнтованої мотивації студентів; формування досвіду моральної поведінки в соціумі) та корекційно-результативний (виявляє рівень морального розвитку студентів та визначає способи її корекції).

Метою програми є підвищення рівня духовного розвитку студента в процесі професійної підготовки. Досягнення означеної мети передбачає наступний алгоритм: прийняття особистої та соціальної значимості моральних цінностей; педагогічний стимул інтересу до виявлення рівня моральності; дослідження мотивів підвищення рівня моральності та його співвідношення з очікуванням результатом; формулювання мети і завдань щодо підвищення рівня моральності у студентів; залучення студента до різних видів творчої діяльності на основі духовно-моральних позицій.

Пропонована програма забезпечує виконання певних виховних функцій, зокрема:

1) інформаційно – дозволяє розширити коло тих знань студентів, які не знайшли відображення в навчальних програмах;

2) розвиваючої – сприяє розвитку у студентів морального ставлення до оточуючих людей;

3) формуючої – забезпечує формування у студентів навичок обмірковування, оцінки своїх вчинків і самих себе, вмілого ведення діалогу та формулювання висловлювання, відстоювання власної думки.

Водночас кожному компоненту програми відповідає певна функція. Так, компоненту цілепокладання відповідає орієнтаційна функція, змістово-діяльнісному – просвітницька та розвиваюча, корекційно-результативному – аналітична.

Реалізація програми передбачає кілька періодів: початковий, стабільного функціонування та дисгармонії.

Під час початкового періоду здійснюється виявлення нагальності програми в студентському осередку, вибір і адаптація форм, методів та засобів духовного розвитку. Куратор академічної групи уточнює зміст програм навчальних дисциплін гуманітарного та соціально-економічного циклу, добирає методики дослідження рівня духовного розвитку особистості студента.

У період стабільного функціонування студент самостійно реалізує власний творчий потенціал, освоює моральні знання, працює над продуктами творчої діяльності, усвідомлює особисту і суспільну значимість моральності, пізнає її реальну цінність. Це відбувається в процесі читання рекомендованої літератури та обговорення (з однокурсниками і викладачем) певних життєво важливих проблем.

Практичні заходи, спрямовані на духовний розвиток, доцільно активізувати в межах основного освітнього процесу та формування мотивації до виконання самостійної діяльності студента, його участі в гуртках, організованих у ВНЗ. Позаяк саме у гуртку може відбуватись обговорення сумнівних естетичних зразків, матеріальних цінностей і перевіреніх часом еталонів краси, духовних цінностей, що формує почуття співчасті студента до загаль-

нолюдської системи моральних цінностей і сприяє розвитку естетичного смаку.

Значний науково-педагогічний інтерес становлять сучасні технології організації пошукової роботи. Так, в осередку студентської проблемної групи студент має нагоду активно працювати з навчально-дослідним матеріалом, що викликає його зацікавлення. У самостійну роботу студентів варто інтегрувати:

- опис конкретних випадків із життя, кіно і художніх творів, де спостерігається порушення норм моралі в поведінці особистості;

- комплексний (філософський, психологічний, педагогічний) аналіз проблемних ситуацій. При цьому студенти або отримують відповіді, або розв'язання певної ситуації вимагає додаткової інформації, яка стимулює пізнавальну активність;

- складання глосарію, який дозволяє студенту в будь-який момент з'ясувати точне визначення поняття, виявити зв'язки даного поняття з іншими термінами і включити отриману інформацію в загальну систему знань.

Відзначимо, що важливу роль у формуванні пізнавальної та професійної діяльності студентів відіграє правильно організована самостійна робота. Матеріали самостійної роботи студентів у проблемній групі можуть бути представлені в різних формах: твор-есе, презентаціях, фотоматеріалах тощо.

У період духовного занепаду освітня система покликана допомогти людині навчитися жити в злагоді з собою та іншими людьми, а моральність повинна стати «дороговказною зіркою» духовного відродження суспільства. Розв'язанню означених завдань може сприяти не лише об'єднання зусиль науковців, що вивчають проблеми виховання людини, але й тісна співпраця освітян у проектуванні й оновленні змісту гуманітарних та професійних дисциплін. Відтак на особливу увагу заслуговує процес духовного розвитку особистості. В осередку освітнього закладу студент повинен отримати різносторонню кваліфіковану підтримку у розвитку власного духовного потенціалу, що втілюватиметься у подальшій професійній діяльності та активній життєвій позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безукладова Л. В. Стан світської духовності в умовах техногенної цивілізації / Л. В. Безукладова. – Сімферополь : ДІАЙП, 2011. – 262 с.
2. Борищевський М. Й. Виховання духовності особистості : навч.-метод. посіб. / М. Й. Борищевський [та ін.] ; за заг. ред. М. Й. Борищевського ; НАН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ = Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 103 с.
3. Вірченко Т. І. Формування духовності студентів вищих навчальних закладів на засадах української ментальності (дисципліни гуманітарного циклу) : [навч. посіб.] / Т. І. Вірченко ; [редкол. : Р. А. Козлов, С. К. Ревуцька] ; М-во освіти і науки України, Криворіз. екон. ін-т ; ДВНЗ «Кривий Ріг : Вид. дім, 2010. – 125 с.
4. Лазоренко Т. Г. Духовність і прогрес: короткий нарис іст. духовності / Т. Г. Лазоренко. – Вид. 2-ге. – К. : Вид. В. Карпенко, 2010. – 208 с.
5. Лучанінова О. П. Шлях до духовності:

духовно-моральна педагогіка в ліцеї : навч.-метод. посіб. / О. П. Лучанінова ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Д. : Пороги, 2004. – 144 с.

6. Осипов А. О. Онтологія духовності: у 2 кн. / А. О. Осипов ; Миколаїв. держ. гуманіт. ін-т ім. П. Могили комплексу «Києво-Могил. акад.» ; [відпов. ред. В.Н.Рижко]. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Кн. 2. – 230 с.

7. Борищевський М. Й. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості / М. Й. Борищевський ; за заг. ред. М. Й. Бори-

шевського ; НАН України ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; Лабораторія психології особистості ім. П. Р. Чамати. – К. : Пед. думка, 2011. – 198 с.

8. Ярошенко А. О. Соціоморальне виховання та зміна ціннісних орієнтацій курсантів при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін / А. О. Ярошенко // Нове в навчальному процесі. – К. : Київський інститут військово-повітряних сил, 1999. – С. 27-35.

Дата надходження до редакції: 17.03.2015 р.

УДК 378.147

Неля РУСІНА,
кандидат педагогічних наук,
викладач Рівненського державного аграрного коледжу

Ольга ПЕТРОВА,
викладач Рівненського державного аграрного коледжу

Неля КИЙКО,
викладач Рівненського державного аграрного коледжу

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ІЗ МЕТОЮ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНОГО ФАХІВЦЯ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано особливості організації позааудиторної діяльності у вищих навчальних закладах І-ІІ рівнів акредитації та її можливості. Доведено, що розвитку творчості студентів-землевпорядників сприяють різноманітні форми та види позааудиторної навчально-виховної роботи, зокрема предметні гуртки із навчальних дисциплін, діяльність студентського клубу, інтернет-сайти тощо.

Ключові слова: позааудиторна робота, індивідуальні здібності, предметний гурток, студентський клуб.

В статье проанализированы особенности организации внеаудиторной деятельности в высших учебных заведениях I-II уровней аккредитации и её возможности. Доказано, что развитию творчества студентов-землеустройтелей способствуют различные формы и виды внеаудиторной воспитательной работы, например, предметные кружки по учебных дисциплинах, деятельность студенческого клуба, интернет-сайты и др.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, индивидуальные способности, предметный кружок, студенческий клуб.

The paper analyzes the features of extracurricular activities in universities and II levels of accreditation and its capabilities. Revealed that students creativity surveyors promote various forms and types of extracurricular

educational work, and work is subject groups of subjects, student club activities, Internet sites and so on.

Key words: testing work, individual ability, subject group, student club.

Постановка проблеми. Розвиток професійної освіти в Україні потребує посиленої уваги суспільства до якості навчання, адже сучасний вищий навчальний заклад повинен допомогти студентам відчути себе впевненими на ринку праці, вміти адаптуватися до соціальних змін і криз у суспільстві, бути психологічно стійкими, розвивати здатність до само-організації.

Оптимальним засобом для розвитку творчої особистості є позааудиторна діяльність вищого навчального закладу. Актуальність позааудиторної роботи студентів-землевпорядників у навчально-виховному процесі зумовлена наступними факторами:

- по-перше, забезпечити високий інструментальний рівень знань випускників, уміння самостійно набувати і застосовувати їх на практиці;
- по-друге, розвивати кожного студента як творчу особистість, здатну до практичної діяльності й критичного мислення;
- по-третє, заливати кожного студента до активної пізнавальної роботи;
- по-четверте, формувати навички пізнавальної та дослідної діяльності;
- по-п'яте, спілкуватися з однолітками не